

Białystok, 10.05.2015 r.

Dr hab. inż. arch. Grażyna Dąbrowska-Milewska, prof. PB
Wydział Architektury Politechniki Białostockiej
ul. Oskara Sosnowskiego 11
15-893 Białystok
g.milewska@pb.edu.pl
tel.791-966-365

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

pt. „Metamorfozy przestrzeni o charakterze mieszkalnym w obliczu postępu technologicznego. ”

Autor: mgr inż. arch. Marcin Sieradzki

Promotor: dr hab. inż. arch. Joanna Olenderek, prof. PŁ

I. Podstawa opracowania recenzji:

- pismo Dziekana Wydziału Architektury Politechniki Łódzkiej, prof. dr hab. inż. Dariusza Gawina z dnia 26. 01. 2015 r. (odebrane w dniu 16 .02. 2015 r.)
- dokumentacja pracy doktorskiej
- ustawa o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003, wraz z późniejszymi zmianami.

II. Dane formalne o rozprawie

Przedłożona rozprawa doktorska jest jednotomowym opracowaniem w formacie A4. Liczy 313 stron, w tym 268 stron tekstu rozprawy oraz 45 stron z suplementami: streszczeniami (polskim i angielskim), słowniczkiem, wykazami ilustracji i fotografii, indeksami, bibliografią. Integralną częścią tekstu jest bogaty materiał ilustracyjny: 296 fotografii oraz 254 rysunki.

III. Część merytoryczna rozprawy

III.1. Omówienie problematyki badawczej

Problematyka rozprawy doktorskiej mgr Marcina Sieradzkiego jest interdyscyplinarna: mieści się w dyscyplinie architektura i urbanistyka, w specjalności *teoria i historia architektury*, a także w dyscyplinie sztuki projektowe, specjalność architektura wnętrz. Przedmiotem zainteresowania autora, jak wynika z tytułu, jest przestrzeń o charakterze mieszkalnym, czyli architektura mieszkaniowa ze swoim wnętrzem

i zewnątrz. Zagadnienie badawcze sprowadza się do przedstawienia zmian zachodzących w przestrzeni mieszkalnej w trakcie rozwoju cywilizacyjnego i oceny wpływu na te zmiany postępu technologicznego. W wymiarze naukowym jest to arcydzieło zadanie, ponieważ uważa się, że *od samego początku istnienia architektury mieszkalnej, dwie przeciwstawne siły oddziałują na jej kształt. Jedna, to kultura, dążąca do utrzymania tradycji i obyczaju, ukierunkowana jest na utrwalanie formy zastanej i hamowanie zmian. Druga, to rozwój cywilizacyjny we wszystkich aspektach, w tym technologicznym, wymuszający zmiany.* A więc tradycja versus postęp technologiczny. A do jakich konkluzji dochodzi Autor dysertacji?

III.2. Krytyczne omówienie zawartości rozprawy

W Rozdziale 1. Wstęp do pracy - Autor zapowiada przedstawienie *celu, układu i zakresu pracy*, ale prawdę mówiąc wywiązuje się z tych obietnic połowicznie. *Założenia ogólne* i *Wstępna charakterystyka obszaru badań* [dlaczego wstępna?- rec.], informują, że przedmiotem badań są wybrane przykłady architektury jednorodzinnej i wielorodzinnej (z położeniem nacisku na tę pierwszą), z wyłączeniem zamków, pałaców, dużych dworów, czyli domów dla ludzi najzamożniejszych. Zakres terytorialny badań obejmuje kraje europejskie ze szczególnym uwzględnieniem Anglii, Francji, Niemiec i Polski, a zakres czasowy - wszystkie okresy historyczne z XX wiekiem włącznie. Ponadto we wstępie zawarto definicje pojęcia dom oraz współczesne klasyfikacje budynków mieszkalnych wg różnych kryteriów (*nota bene* mało przydatne dla dalszego wywodu).

Teza dysertacji (*niezależnie od pewnych niezręczności redakcyjnych*) odpowiada standardom naukowym: sformułowana jest konkretnie i jednoznacznie, a przy tym nie jest oczywista. Brzmi ona następująco: *Główna metamorfoza przestrzeni mieszkalnej, w całej historii założenia, a co za tym idzie w całej historii ludzkości miała miejsce trzykrotnie:*

- *Przejście domu z naturalnych miejsc zamieszkania (groty, jaskinie, ziemianki) do pierwotnej formy domu (szalasy, megarony, chaty), co miało miejsce ok. 3000 roku p.n.e. w Europie Zachodniej (...)*
- *Udomowienie domu - w Holandii w XVII wieku oraz w XVIII wieku w Europie Zachodniej, poprzez pojawienie się ciepła, namiastki komfortu i prywatności przy jednoczesnym wzroście znaczenia rodziny*
- *Technologia w domu - od około 1920 roku ciepła i zimna woda z wodociągów, gaz, kanalizacja, oświetlenie elektryczne - mimo iż nieznacznie zmieniła formę i układ domu, to bardzo zmieniła wnętrze domu i bytowanie w nim oraz standard wyposażenia.*

Za tą tezą kryje się też następna (choć przez Autora nie wyniesiona do takiej rangi), a mianowicie: *Dom przez wieki zmienił się w niewielkim stopniu, (...) metamorfozy przestrzeni dotyczyły raczej rozmaitych udogodnień i podnoszenia komfortu życia niż samego układu domu i jego wyglądu.*

Rozdział 2. Historia rozwoju domu i wnętrza jest główną merytoryczną częścią rozprawy, liczącą 246 stron i składającą się z trzech podrozdziałów.

Pierwszy podrozdział **2.1. Krótkie spojrzenie na dom zachodnio-europejski od czasów najdawniejszych do początku XX wieku** (liczący 70 stron) zawiera syntetyczne, kompetentne omówienie historii architektury mieszkaniowej zachodnio-europejskiej w podziale na 5 okresów: 1) prehistorię i starożytność, 2) średniowiecze, 3) renesans, 4) czasy nowożytne, czyli XVII-XVIII wiek, 5) wiek XIX i początek XX.

W każdym z tych działów-okresów, po krótkim przedstawieniu aktualnego stanu rozwoju technologicznego, omawiane są przykłady budynków mieszkalnych reprezentatywnych dla różnych warstw społecznych, pochodzące z wybranych krajów zachodnioeuropejskich. Autor zwraca uwagę na następujące aspekty przestrzeni mieszkalnej: strukturę pomieszczeń i sposób ich użytkowania, wystrój wnętrza i sposób umeblowania, sposób ogrzewania i oświetlenia. W niewielkim stopniu analizuje rozwiązania budowlane, za to szczegółowo komentuje formę architektoniczną budynków i kwestie stylowe wnętrz.

W pkt. 2.1.2., odnoszącym się do czasów prehistorycznych i fazy przejścia do pierwotnej formy domostw, należałoby, z uwagi na temat i tezę pracy, wspomnieć o osiągnięciach technologicznych tego okresu: w neolicie nasi przodkowie posługiwali się narzędziami krzemiennymi, "wynaleźli" cegle mułową oraz wiązanie murów zaprawa glinianą, itd.

W pkt. 2.1.4. omawiając architekturę mieszkaniową wieku XVII i XVIII, Autor słusznie łączy proces specjalizacji przestrzeni (wyodrębniania pomieszczeń o różnych funkcjach: salonu, jadalni, sypialni, garderoby, gabinetu) ze zmianą charakteru domu na bardziej prywatny, kameralny, komfortowy dla członków rodziny. Dokumentuje to przykładami domów angielskich i francuskich z XVIII w. Szkoda, że nie przedstawia planu domu holenderskiego z XVII w., od którego, zgodnie z tezą pracy, rozpoczął się proces „udomowienia”.

Bardzo ważny dla całości wyводу jest ostatni w podrozdziale pkt. 2.1.6., dotyczący wieku XIX i początku XX. W tym czasie dokonała się pierwsza rewolucja przemysłowa, a przełom wieków określane jest mianem złotej ery wynalazków. Autor analizuje różne aspekty wpływu postępu technologicznego na mieszkalnictwo. Uważa, że uprzemysłowienie wytwarzania różnych wyrobów z pewnością wpłynęło na ich większą dostępność, a w konsekwencji wręcz na przepiętnie mieszkań meblami i ozdobami. Ale wdrażanie nowych rozwiązań technicznych w zakresie ogrzewania, instalacji wodno-kanalizacyjnej, wentylacji i oświetlenia mieszkań odbywało się powoli, i było bardziej akceptowane przez klasę średnią niż arystokrację. Toteż domy klasy wyższej z końca wieku XIX miały coraz bardziej rozbudowany program pomieszczeń (o bibliotekę, pokój bilardowy, palarnię i oranżerię), ale nadal pozbawione były wygód cywilizacyjnych. Konserwatyzm zaznaczał się także w wystroju wnętrz, hołdując stylom historycznym i eklektyzmowi. Prawdziwa metamorfoza nastąpiła dopiero w drugiej dekadzie XX wieku wraz z upowszechnieniem stosowania energii elektrycznej (do oświetlenia i jako napęd urządzeń domowych) i doprowadzeniem mediów do mieszkań.

Drugi podrozdział merytoryczny 2.2. **Dom i wnętrze w architekturze końca XIX wieku i w okresie XX wieku na świecie (Europa Zachodnia, Stany Zjednoczone, Japonia)** obejmuje znacznie krótszy przedział czasowy niż rozdział poprzedni, około 100 lat. I tu pytanie: dlaczego przyjęto przedział czasowy od końca XIX wieku, skoro poprzedni podrozdział 2.1.6 dotyczył wieku XIX i początku wieku XX, a więc okres przełomu wieków został już omówiony? Niepotrzebnie narusza to logikę konstrukcji pracy.

W rzeczy samej treścią podrozdziału jest historia kształtowania przestrzeni domu już „nowoczesnego”, wyposażonego w podstawowe instalacje. Liczący 90 stron tekst uporządkowany jest według kryterium typologiczno-chronologicznego. Wyodrębniono 8 tematów : 1) *Przełom XIX i XX wieku - dom i wnętrze przełomowe*, 2) *Początek XX wieku - dom i wnętrze historyczne*, 3) *Wiek XX do roku 1939 - dom i wnętrze modernistyczne*, 4) *1918-1936- dom i wnętrze swojskie*, 5) *XX wiek do roku 1940 - dom i wnętrze amerykańskie*, 6) *1945-70 dom i wnętrze powojenne*, 7) *Od 1960 - dom „po modernistyczny”*, 8) *Wiek XXI- spoglądając w przyszłość*.

W każdym z tych działów Autor porusza wiele wątków nie zachowując niestety jednolitego ich uporządkowania. Tematy: *Dom i wnętrze historyczne* oraz *Dom i wnętrze swojskie* przedstawione są tylko przez

pryzmat organizacji i wystroju wnętrza domu. W większości pozostałych tematów (pkt.2.2.3, 2.2.5-2.2.7.) przedmiotem badań jest także zewnętrzna forma przestrzeni mieszkalnej, czyli po prostu forma architektoniczna. W narracji dominuje ujęcie historyczne akcentujące kwestie różnych kierunków twórczych, połączone z biografiami architektów oraz opisem projektowanych przez nich domów. Aspekty nowych technologii w odniesieniu do struktury budynków (konstrukcja, materiały) omawiane są niejako *przy okazji*. Znacznie szerzej referowany jest wpływ postępu technologicznego na zastosowanie nowych (syntetycznych) materiałów wykończeniowych we wnętrzu domu oraz na wzornictwo sprzętów gospodarstwa domowego i mebli.

Za bardzo cenne uważam włączenie do pkt. 2.2.1. wątku amerykańskich „domowych inżynierów”, czyli działalności pań: Catherine Beecher i jej siostry Harriet, Christine Frederick, Ellen Richards., które pracowały nad praktyczną użytecznością nowoczesnego domu bez służby, poprzez wdrażanie zasad racjonalnego rozplanowania pomieszczeń i ergonomii w organizacji podstawowych funkcji. Jak słusznie Autor zauważył, praktycyzm „domowych inżynierów” związany z pełną akceptacją ułatwiających prace domowe nowinek technicznych nie szedł w parze z otwartością na nowe trendy estetyczne w aranżacji wnętrza. Równie cenne jest przywołanie w pkt. 2.2.6. programu Case Study, w ramach którego zaproponowano modele modernistycznych domów dla nowoczesnej amerykańskiej klasy średniej.

Trochę niejasny jest klucz wg którego domy preriowe F.L. Wrigta przypisane są do „domu modernistycznego”, a jego Dom nad wodospadem oraz Health House R. Neutra do „domu amerykańskiego” i dlaczego wyodrębniając specyfikę amerykańską nie wspomina się o dominującej w budownictwie domów technologii lekkiego szkieletu drewnianego.

Trzeci podrozdział merytoryczny **2.3. Historia domu przez ponad tysiąc lat istnienia narodu polskiego**, zawiera historyczny przegląd różnych form i formacji mieszkaniowych na terenie Polski, w podziale na 5 okresów : 1) do średniowiecza włącznie, 2) XVI-XVIII wiek, 3) 1790-1914, 4) 1918-39, 5) 1945-89.

Na początek drobne zastrzeżenie do tytułu i do nieszczęśliwie włączonego aspektu narodowościowego. Architektura tworzyły nie narody ale społeczeństwa. Dlaczego nie: Dom i wnętrze w Polsce od.. do..?

Kolejna kwestia to pytanie: Czy ten rozdział jest potrzebny z punktu widzenia celu pracy? Czy odnotowanie specyfiki polskiej (podobnie jak angielskiej, francuskiej czy niemieckiej) nie lepiej było włączyć do podrozdziału 2.1.?

Omawiając historię domu w Polsce do końca XIX wieku, Doktorant uwzględnia oprócz domów miejskich również domy wiejskie, chłopskie, wywodząc z nich genezę dworu szlacheckiego. Dużo miejsca poświęca formom mieszkaniowym dla tzw. zwykłych ludzi: domom rzemieślników z warsztatem pracy, domom robotniczym, kamienicom czynszowych, budownictwu socjalnemu. Przedmiotem badań są też domy klas wyższych: pałace, rezydencje, kamienice mieszczańskie.

Bardzo dobrze opracowany jest okres międzywojnia, będący czasem wdrażania w polskiej architekturze mieszkaniowej idei modernistycznych, w tym funkcjonalizmu. Doktorant szczegółowo omawia rozwiązania modernistycznych kamienic z komfortowymi mieszkaniami (w których co ciekawe mimo pełnego wyposażenia instalacyjnego i braku konieczności przynoszenia np. opału nadal funkcjonują służbowe klatki schodowe). Dobrze rozeznane i udokumentowane jest budownictwo zbiorowe z tego okresu: kolonie TOR, ZUS, KFW, głównie w Warszawie i Łodzi, oraz reprezentatywne dla awangardy modernistycznej przykłady domów jednorodzinnych.

Okres 1945-90 potraktowany jest w miarę szeroko, ale raczej powierzchownie. A przecież w tym czasie połączenie skromnych standardów powierzchniowych z dominującą technologią wznoszenia budynków z wielkopłytowych prefabrykatów miało znaczący wpływ na jakość przestrzeni mieszkalnej. Omawiając wybrane powstałe w tym czasie domy jednorodzinne Autor w zasadzie ogranicza się do formy architektonicznej i tendencji stylistycznych: modernistycznych i neoregionalnych.

Rozdział 3. Zakończenie zawiera podsumowanie badań i ustosunkowanie się do przyjętych tez. Autor przekonywująco (choć arbitralnie) argumentuje ich słuszność. Zdaniem recenzenta, niektóre wnioski, np. że *od starożytności dom jako obiekt architektoniczny niewiele się zmienił*, są dyskusyjne. Przy czym istotną polemiki jest tu kwestia co uznaje się za zmianę „dużą” i „małą”.

IV. Ocena rozprawy doktorskiej

IV.1. Ocena pod kątem wartości naukowej, poprawności metodologii, terminologii

Mocną stroną rozprawy są jej wartości poznawcze, uzyskane w wyniku rzetelnych badań literaturowych. Dotychczasowe ujęcia podobnych tematów ukierunkowane były albo na przedstawieniu historii wnętrz mieszkalnych w kontekście postępu technologicznego, albo na badaniu zależności ewolucji form architektonicznych od rozwoju myśli konstrukcyjnej i nowych możliwości materiałowych. Oryginalność niniejszej pracy polega na połączeniu obu tych aspektów, ponieważ Autor pod pojęciem przestrzeni o charakterze mieszkalnym rozumie zarówno wnętrze domu/mieszkania, jak i strukturę budowlaną wnętrze to wydzielające, wraz z nadanym jej wyrazem architektonicznym. Jest to ujęcie bardzo szerokie, a może nawet nazbyt szerokie jak na rozprawę doktorską. Tym bardziej należy docenić ambicję Doktoranta, który podjął się zadania na miarę rozprawy habilitacyjnej. A dodatkowo, uwzględnivszy zakres czasowy badań, pogratulować mu odwagi zmierzenia się z całą historią cywilizacji ludzkiej i zbadaniem wpływu jej dokonań na niwie technologicznej na kształtowanie wieloaspektowo rozumianej przestrzeni mieszkalnej. Sądzę, iż rozległa wiedza zdobyta w trakcie badań będzie trwałym kapitałem intelektualnym Doktoranta i fundamentem jego ewentualnej dalszej pracy naukowej.

Jednocześnie, aby nie popadać w jednostronny zachwyty, należy wytknąć Autorowi słabsze strony dysertacji. Pierwszą z nich jest nieprzedstawienie stanu badań. Drugą - niedopracowana metodologia i wynikające z niej ujęcie treści. Trzecią - brak właściwej selekcji materiału, gdyż nie wszystko czego się Doktorant dowiedział w trakcie badań literaturowych, musiało się znaleźć w tekście głównym. Nadmiar wątków i szczegółowych informacji, mało istotnych dla celów pracy, nie służy klarowności wyводу zwłaszcza w tak obszernym temacie.

Stan badań.

W dysertacji brakuje przedstawienia i odniesienia się do stanu badań. W pracy o tematyce historycznej jest to tym istotniejsze, że potrzebną wiedzę czerpiemy albo z literatury przedmiotu albo z badań własnych na archiwalnych materiałach źródłowych. Ponadto Doktorant nie jest pierwszym badaczem, który podejmuje problematykę wpływu postępu technologicznego na przestrzeń mieszkania (uczynił to np. Witold Rybczyński), czy na wzornictwo i wystrój wnętrz (uczynił to np. Steven Parissien). Dlatego dyskurs z innymi autorami jest naturalnym, potrzebnym elementem dysertacji naukowej. Zresztą tekst pracy wskazuje, że doktorant zna nie tylko wyżej mienione pozycje.

Poprawność metodologii.

W rozprawie brakuje pełnej informacji o metodologii pracy i metodzie konstrukcji wywodu. Można powiedzieć, że jest to „czepianie się” ze strony recenzenta, bo przecież problem badawczy jest ogólnie sformułowany w tytule, założenia przedstawiono we wstępie, a wszystkie inne elementy metody można odnaleźć studiując pracę. Owszem, ale wg standardów pracy naukowej badacz powinien jednoznacznie sformułować pytania badawcze, a następnie powiedzieć w jaki sposób (za pomocą jakich zadań) zamierza znaleźć na nie odpowiedzi. Autor powinien także na wstępie zdefiniować co rozumie pod pojęciem *przestrzeni o charakterze mieszkalnym*, a następnie (w ramach delimitacji) określić jakie elementy/cechy tej przestrzeni będzie rozpatrywać w swoich badaniach. Wydaje mi się, że gdyby Doktorant wykonał taki etap pracy, jego rozprawa mogła by być inaczej skonstruowana i napisana.

Rozprawę w przedłożonym kształcie można określić jako wielowątkową monografią na temat historii architektury mieszkaniowej, w której poruszono m.in. kwestię wpływu postępu technologicznego na dokonujące się zmiany przestrzeni mieszkalnej. Uporządkowanie treści wg kryterium chronologicznego jest w tym ujęciu absolutnie zasadne. Tryb wnioskowania pozwala stwierdzić, że zadania badawcze polegały najpierw na zidentyfikowaniu zmian zachodzących w przestrzeni mieszkalnej w trakcie rozwoju cywilizacyjnego, a następnie na ocenie wpływu na te zmiany postępu technologicznego.

Wartość naukową pracy podniosłaby próba podsumowania w postaci syntetycznego (w formie tabeli lub grafu) przedstawienia w ujęciu chronologicznym etapów „metamorfozy” przestrzeni mieszkalnej i etapów wdrażania efektów postępu technologicznego. Przestrzeń mieszkalna powinna być przedstawiona w różnych jej aspektach/kategoriach, np. organizacji funkcji (czyli rodzaju i przeznaczenia pomieszczeń), organizacji przestrzeni mieszkania (sposobu rozmieszczenia pomieszczeń), aranżacji wnętrza (wystroju, sposobu umeblowania), struktury budowlanej (konstrukcyjnej i materiałowej), wyposażenia instalacyjnego. Takie zestawienie może być wykonane

Sposób wyłożenia materiału .

Przez sposób wyłożenia materiału rozumiem dobór argumentów, właściwie wyselekcjonowanie treści oraz zasadność wnioskowania. Tak jak zaznaczono wcześniej, przy poprawnej i logicznej konstrukcji pracy o charakterze monograficznym, cechuje ją nadmiarowość wątków i informacji szczegółowych w stosunku do potrzeb wywodu. Dotyczy to zwłaszcza zbyt szerokiego omawiania stylów architektonicznych, nurtów estetycznych w projektowaniu wnętrza oraz podawania danych biograficznych o twórcach, producentach wyposażenia, czy też informacji o promujących te style poradnikach. Są to niewątpliwie bardzo interesujące informacje, wzbogacające wiedzę o epoce i jej klimacie kulturalnym, ale z powodzeniem można przenieść je do przypisów, żeby nie obciążać tekstu głównego. Odczuwa się także nadmierne eksponowanie kwestii stylistycznych, które okazały się najmniej zależne od rozwoju technologicznego.

W natłoku informacji zbyt słabo zaznaczają się treści istotne dla tytułowej tematyki, ukazujące wpływ rozwoju technologicznego na przestrzeń mieszkania, które pojawiają się niejako *en passant*.

IV. 2. Ocena formalnej strony pracy

Budowa rozprawy.

W sensie formalnym rozprawa ma strukturę trzystopniową. Podział I-ego stopnia na 3 rozdziały: wstęp, rozwinięcie (część główna), zakończenie, jest poprawny i zachowuje właściwe proporcje tekstu. Rozdział 2. składa się z 3 podrozdziałów (II stopień podziału), a każdy z nich z 6-8 punktów (III stopień). Układ II- i III-ego stopnia jest logiczny, podporządkowany kryterium chronologii. Jedyne zastrzeżenie budzi powtó-

zenie okresu przełomu wieku XIX i XX aż w 3 podrozdziałach: 2.1.6. Wiek XIX i początek wieku XX, 2.2.1 Przełom wieku XIX i XX - dom i wewnątrz przełomowe, 2.2.2. Początek XX wieku - dom i wewnątrz historyczne

Język pracy

Praca napisana jest przystępnym językiem, poprawnie pod względem stylistycznym i gramatycznym. Myśli wyłożone są w sposób prosty, komunikatywny, nie wymagający od czytelnika wysiłku w zrozumieniu tekstu.

Literatura

Bibliografia liczy 73 pozycje, w tym 62 to wydawnictwa zwarte a 11 - katalogi i poradniki. Jak na prace z zakresu teorii i historii architektury zestaw literatury przedmiotu nie jest zbyt obszerny, ale trafnie dobrane. Bibliografię uzupełnia wykaz źródeł internetowych (106 pozycji, bez potwierdzonej dostępności) ..

Przypisy

Przypisy umieszczone na dole strony, w liczbie 560, w 98% dotyczą źródeł ilustracji, podając zgodnie ze standardami dokładne źródło ich pochodzenia. Zaledwie 10 przypisów odnosi się do informacji w tekście, w sytuacjach cytowania „z drugiej ręki”, przytaczając wtórne źródła literaturowe.

Przypisy odsyłające do źródeł należałoby umieścić także w miejscach gdzie tekst wykazuje wyraźne związki merytoryczne ze studiowanymi przez Autora publikacjami. Przykładowo:

- tekst na str. 45 jest oparty na tekście książki *Historia wewnątrz - dom od 1770 r.* , s. 16-15
- na str. 46 j.w. , s. 27-28,
- na str. 69 j.w. , s.101,
- na str. 71 j.w , s. 117;
- na str. 74 jest oparty na tekście książki *Dom. Krótka historii idei*, s. 154-155
- na str. 88 jest oparty na tekście książki *Historia wewnątrz - dom od 1770 r.* , s.189, 112, 190
- na str. 89-90 j.w., s.194-195
- na str. 91 jest oparty na tekście książki *Historia wewnątrz - dom od 1770 r.* , s.196
- na str. 93 jest oparty na tekście książki *Dom. Krótka historii idei*, s. 166
- na str.96-97 jest oparty na tekście książki *Dom. Krótka historii idei*, s. 159 i 161
- na str. 98 jest oparty na tekście książki *Dom. Krótka historii idei*, s. 165 i 168
- na str. 150 jest oparty na tekście książki *Historia wewnątrz - dom od 1770 r.* , s.246-247
- na str. 151-152 j.w. , s.248-254
- na str. 153 j.w. , s.256 i 252
- na str. 167 j.w. , s.268-270
- na str. 168-169 j.w. , s.271-272, 274, 277-278

Ilustracje:

Materiał ilustracyjny, zawierający zdjęcia i rysunki, jest bardzo bogaty zarówno pod względem ilościowym, jak i merytorycznym. Jest cennym, wręcz niezbędnym uzupełnieniem tekstu. Dominują w nim ilustracje przedstawiające zewnątrz budynków oraz widoki wewnątrz mieszkalnych. Stosunkowo mało jest natomiast ilustracji, przedstawiających rozplanowanie domów/mieszkań wraz z opisem funkcji pomieszczeń. A szkoda bo dostarczają one wiele informacji o organizacji przestrzeni mieszkania, standardzie, stylu życia. Niektóre ilustracje są wręcz niepotrzebne, np. portrety architektów, zdjęcie zniszczonej Warszawy (2.3-79), zdjęcia budynków i wewnątrz użyteczności publicznej (2.3-69 2.3-71, 2.3-73, 2.3-84-87,2.3.-105)j. Dyskusyjne jest też zasadność umieszczania ilustracji urbanistycznych. (2.3-83)

Uwagi szczegółowe redakcyjne.

W oglądzie całościowym praca jest przygotowana starannie pod względem edytorskim i estetycznym.

W tekście zdarzają się drobne, nie mające znaczenia dla meritum pracy i nie wpływające na jej ocenę, potknięcia redakcyjne i niejasności, np.

- Powtórzenia informacji: np. trzykrotnie powtórzona jest informacja o tym, że Mies van Rohe przeżył się do USA w 1937 roku (na str. 133,141 i 142)
- Drobne usterki merytoryczne :
  - Str. 41, rys. 2.1-34. Rzut przyziemia należy do budynku Casa Cocchi a nie, jak podano, Albergo dell'Orso
  - Str. 51 - w tekście odnoszącym się do rys. 2.1-45 błędnie podano, że w planie domu występuje amfiteatrowy układ pomieszczeń,
  - str. 211 - il. 2.3-59, modernistyczny dom mieszkalny przy Alei Przyjaciół powinien być w innym rozdziale
  - str.225-226 - treści nie dotyczą Polski lecz krajów Europy Zachodniej ; merytorycznie przynależą do poprzedniego rozdziału
  - str. 253 - komunikacja kwadratowa z miejscem na szafy- niefachowy język
  - str. 250 błędne przypisanie zabudowy przy Placu Grunwaldzkim proj. Jadwigi Grabowskiej-Hawrylak do etapu ósmego 1981-89.

V. Wnioski końcowe

Podsumowując recenzję stwierdzam, że:

- 1) Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie architektura i urbanistyka oraz szczegółową wiedzę w specjalności teoria i historia architektury mieszkaniowej. Bogaty materiał zebrany w badaniach literaturowych i wykorzystany w tekście rozprawy pozwolił na udowodnienie przyjętych tez pracy.
- 2) Doktorant potwierdził niniejszą rozprawą umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.
- 3) Po uzupełnieniu tekstu głównego o przypisy odsyłające do materiałów źródłowych praca w pełni spełniać będzie standardy warsztatu naukowego i poszanowania praw autorskich.

Z zastrzeżeniem (pkt.3) stwierdzam, że:

Rozprawa doktorska mgr inż. arch. Marcina Sieradzkiego pod tytułem „Metamorfoza przestrzeni o charakterze mieszkalnym w obliczu postępu technologicznego” wykonana pod opieką promotorską dr hab. arch. Joanny Olenderek spełnia wymagania wynikające z Ustawy o Stopniach i Tytule Naukowym oraz o Stopniach i Tytule Naukowym w Zakresie Sztuki.

W związku z tym wnoszę o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej Autora do publicznej obrony.

